

Μεταφραστικές δοκιμές και λογοτεχνική πρόσληψη: το παράδειγμα του σονέτου¹

Μιχαήλ Χ. Ρέμπας
mxrem80@gmail.com

Φιλολόγος ΜΑ – Πολιτικός Επιστήμονας

Περίληψη. Το παρόν κείμενο-διδακτικό σενάριο προτείνει μία συγκριτική ερμηνευτική προσέγγιση ενός κατεξοχήν παραδοσιακού ποιητικού είδους, του σονέτου, αξιοποιώντας παράλληλα τις δυνατότητες του μεταφραστικού λόγου και των πολυτροπικών κειμένων. Με αφετηρία ένα ερωτικό κυπριακό σονέτο του 16ου αιώνα και δουλεύοντας ομαδοσυνεργατικά, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές α) να κατανοήσουν τους στιχουργικούς κανόνες του σονέτου και να ασκηθούν στη δημιουργική γραφή και στην παραγωγή πολυτροπικών κειμένων, β) να συγκρίνουν μεταφραστικές δοκιμές ενός σεξπικικού σονέτου και να ανταποκριθούν αναγνωστικά και γ) να αναδείξουν δυνατότητες αναγνωστικής ανταπόκρισης της “ερμηνευτικής κοινότητας” που αποτελούν οι ίδιοι. Επίσης, το σενάριο προτείνει τη συνδιδασκαλία του θέματος με τον/την καθηγητή/τρια της Αγγλικής Γλώσσας, υπογραμμίζοντας έτσι τη δυνατότητα για διεπιστημονική προσέγγιση ανάλογων ζητημάτων.

Λέξεις κλειδιά: σονέτο, λογοτεχνική πρόσληψη, δημιουργική γραφή, ΤΠΕ.

Εισαγωγή

Η άνθιση που γνώρισε τις τελευταίες δεκαετίες στις ευρωπαϊκές λογοτεχνικές και γραμματολογικές σπουδές η σημαίνουσα θέση του αναγνώστη στη μελέτη του λογοτεχνικού φαινομένου υποδηλώνει μια κυρίαρχη τάση, η οποία μπορεί να αποκρυσταλλωθεί στο ερώτημα: *πώς διαβάζεται σήμερα ένα λογοτεχνικό κείμενο και γιατί;* Ανατρέχοντας στη θεωρία της λογοτεχνίας και συνδυάζοντάς την με τον αναγνώστη που ενδιαφέρει εμάς, δηλαδή τον αναγνώστη-μαθητή, πρώτος σταθμός σε αυτή τη σύντομη θεωρητική περιδιάβαση δεν μπορεί παρά να είναι ο γερμανός θεωρητικός W. Iser (Iser: 1976 και Iser, 1991: 3-24). Επαναλαμβάνοντας το σχήμα του Ingarden (Companion, 2003: 236-239) και παρομοιάζοντας τον αναγνώστη με ταξιδιώτη, ο Iser σχηματοποιεί την πράξη της ανάγνωσης ως μία παλινδρομικά δυναμική διαδικασία, που προχωρά προς τα εμπρός, ώστε ο αναγνώστης να αντλήσει νέες πληροφορίες, και ταυτόχρονα προς τα πίσω, ώστε να τις αναθεωρήσει δίνοντάς τους μια νέα ερμηνεία. Η παλινδρομική αυτή διαδικασία οφείλει να μας απασχολήσει στην περίπτωση που οι αναγνώστες δεν είναι άλλοι από τους μαθητές, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι το «ρεπερτόριο», το ιστορικό και πολιτισμικό δηλαδή περιβάλλον του αναγνώστη-μαθητή, πρέπει να επικαλύπτεται έστω και ελάχιστα με το

¹Το παρόν κείμενο-διδακτικό σενάριο ανακοινώθηκε στις 13 Δεκεμβρίου 2014 στο πλαίσιο της ημερίδας *Language to translate: poetry to contemplate*, που πραγματοποιήθηκε από τον Σύλλογο Καθηγητών Αγγλικής Γλώσσας Ν. Καβάλας σε συνεργασία με τη Σύμβουλο Καθηγητών Αγγλικής Ν. Καβάλας κ. Ευαγγελία Γκαντίδου. Ευχαριστώ θερμά το ΔΣ του Συλλόγου και την κ. Γκαντίδου για την πρόσκληση και την αρωγή που μου προσέφεραν.

ρεπερτόριο που προβάλλεται από το κείμενο, ώστε να πραγματωθεί η ανάγνωση. Η θεωρητική αυτή προσέγγιση της ανάγνωσης σηματοδοτεί την ολοένα μεγαλύτερη ελευθερία που δίνεται στον αναγνώστη· με τον Iser η ελευθερία αυτή είναι ακόμη μεγαλύτερη, αφού όσο πιο σύγχρονα είναι τα έργα, τόσο πιο απροσδιόριστα είναι, οπότε ο αναγνώστης οφείλει να συνεισφέρει περισσότερες επινοήσεις ώστε να καλύψει τα χάσματα και να συμπληρώσει τα κενά. Η θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης του Iser είναι ελκυστική, γιατί συμφιλιώνει τη φαινομενολογία με τον φορμαλισμό και τη δομή του κειμένου με την ερμηνεία του αναγνώστη –τους περιορισμούς δηλαδή με την ελευθερία. Έπειτα, ο Iser επεκτείνει της έννοια της “ανοικείωσης” προς τις ιστορικές και κοινωνικές νόρμες, διευρύνοντας το περιεχόμενό της σε σύγκριση με τους Ρώσους φορμαλιστές που την είχαν οριοθετήσει στο πλαίσιο της λογοτεχνικότητας και της “έκπληξης” που προκαλεί η γλώσσα της λογοτεχνίας. Το κυριότερο: η θεωρία αυτή παραχωρεί στον αναγνώστη (άρα, και στον αναγνώστη–μαθητή) την ελευθερία να προσδιορίσει τα απροσδιόριστα σημεία του κειμένου· ωστόσο, ως προς το σημείο αυτό, ο Iser δέχτηκε επιθέσεις, κυρίως από τον Stanley Fish (Compagnon, 2003: 239), που επιμένει στην απεριόριστη πολλαπλότητα του νοήματος, τον Umberto Eco (Eco, 1993: 112-119), ο οποίος αναγνωρίζει σε κάθε έργο ένα απεριόριστο φάσμα πιθανών αναγνώσεων, και τον Michel Charles (Compagnon, 2003: 241-243), για τον οποίο τα δυνητικά έργα που υπαινίσσεται η ανάγνωση έχουν την ίδια βαρύτητα με το ίδιο το έργο.

Η θεωρία της πρόσληψης, όμως, έχει και μια δεύτερη όψη, αυτήν της αισθητικής της πρόσληψης. Ο θεμελιωτής της H. R. Jauss (Jauss, 1995) στόχευε να ανανεώσει την παραδοσιακή λογοτεχνική ιστορία, που έδινε υπερβολικά μεγάλη σημασία στους συγγραφείς, στρέφοντας την προσοχή του στη συλλογική διάσταση της ανάγνωσης. Τηρουμένων των αναλογιών, η προβληματική του H. R. Jauss είναι σημαντική για κοινότητες που μπορούν να στηρίξουν τέτοιου είδους αναγνώσεις· μια τέτοια κοινότητα θα μπορούσε να θεωρηθεί και η μαθητική τάξη. Ο ορίζοντας προσδοκιών ουσιαστικά αντιπροσωπεύει ό,τι και το ρεπερτόριο του Iser: τις νόρμες που ορίζουν μια ιστορική γενιά μέσα από τη λειτουργία τους στο αναγνωστικό σύστημα. Ωστόσο, οι επιφυλάξεις και για αυτήν την οπτική της πρόσληψης είναι ανάλογες με τις προηγούμενες (Culler, 1992: 35-42).

Έτσι, ενώ αρχικά η διχοτόμηση αναγνώστη–κειμένου πριμοδότησε την ανεξαρτησία του πρώτου, τελικά και οι δύο πόλοι συγχωνεύτηκαν στη συνολικότερη έννοια της «ερμηνευτικής κοινότητας». Με τρόπο ανάλογο με τον Iser και τον Jauss, ο Fish (Compagnon, 2003: 246-250) αποκέρυξε την ψευδαίσθηση της πραγματικότητας, για να φτάσει αργότερα σε μια απόλυτη υποκειμενικότητα και τυχασιότητα, ορίζοντας εκ νέου τη λογοτεχνία όχι πλέον ως αντικείμενο, έστω και δυνητικό, αλλά ως «αυτό που συμβαίνει όταν διαβάζουμε». Από την άλλη, η περιγραφή της ανάγνωσης ως αποτέλεσμα του συναισθηματικού κόσμου του αναγνώστη τον περικλείει και οδηγεί στην αντικατάσταση της πρόθεσης του συγγραφέα από αυτήν του αναγνώστη (Bakhtine. 2000: 46-47, Frye, 1996: 116-119). Η αναζήτηση ενός τρίτου δρόμου, αποτελώντας σόφισμα, οδήγησε τον Fish να υποτάξει τελικά την αυθεντία του συγγραφέα, του κειμένου και του αναγνώστη σε αυτήν των «ερμηνευτικών κοινοτήτων».

Παρά, λοιπόν, τις επιφυλάξεις και τους περιορισμούς, νομίζω ότι τα πορίσματα των θεωρητικών για τον αναγνώστη θα μπορούσαν να βρουν πεδίο εφαρμογής στη διδακτική λογοτεχνική πράξη. Άλλωστε, το νέο πρόγραμμα σπουδών για το Λύκειο μοιάζει να στηρίζει μια τέτοιου είδους διδακτική επιλογή. Η προτεινόμενη, λοιπόν, διδακτική πρόταση αποτελεί προσέγγιση των διδακτικών στόχων του νέου προγράμματος σπουδών για τη λογοτεχνία του Λυκείου και λαμβάνει υπόψη της τους θεωρητικούς προβληματισμούς που περιγράφηκαν

αδρά παραπάνω. Αντανακλά μια διεπιστημονική πρόταση διδασκαλίας, η οποία βασίζεται στη συνδιδασκαλία σε ομάδες και υλοποιείται με εφαρμογή της λογικής του “Σχεδίου” (“Design”), όπως αυτό εννοείται από την προσέγγιση των πολυγραμματισμών και της πολυτροπικότητας στην επικοινωνία (Core & Kalantzis, 2001). Ο ρόλος των διδασκόντων κατά τη διαδικασία του Σχεδίου είναι υποβοηθητικός και εμπυχωτικός στο πλαίσιο της ζώνης της επικείμενης ανάπτυξης (L.Vygotsky, 1978). Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες, επιτελούν διαφορετικούς ρόλους, διερευνούν και ανακαλύπτουν τη γνώση σε ανοιχτά περιβάλλοντα μάθησης, ενώ διαμορφώνουν ένα τελικό προϊόν που, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν, μπορεί να αποτελέσει έναν νέο ψηφιακό πόρο που αναρτάται στο Διαδίκτυο. Έτσι, κινούμαστε περισσότερο στο χώρο της άορατης παιδαγωγικής πρακτικής, που δίνει περισσότερη έμφαση στην πρωτοβουλία των μαθητών και στο διαφορετικό ρόλο των διδασκόντων, παρά της ορατής παιδαγωγικής πρακτικής, που δίνει έμφαση στη μετάδοση της γνώσης και στις ασκήσεις.

Ταυτότητα σεναρίου

Τάξη: Α΄ Λυκείου

Γνωστικό αντικείμενο: Νεοελληνική Λογοτεχνία

Διδακτική ενότητα: Παράδοση και μοντερνισμός στη νεοελληνική ποίηση

Θέμα: Ερωτική ποίηση

Υποενότητα: Το σονέτο

Κείμενο: Κυπριακό ερωτικό σονέτο [Πάγω...]

Παράλληλο Κείμενο: William Shakespeare, σονέτο αρ. 18.

Τόπος διεξαγωγής σεναρίου εργασίας: Αίθουσα διδασκαλίας (εναλλακτικά: Εργαστήριο Πληροφορικής)

Αριθμός μαθητών: 24

Απαιτούμενος χρόνος: 4 ώρες

Διαθεματικό εύρος σεναρίου: Αγγλικά, Ιστορία.

Χρησιμοποιούμενα εργαλεία (έντυπα και ηλεκτρονικά) και εποπτικά μέσα:

Σχολικό εγχειρίδιο “Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας”

Λεξικό λογοτεχνικών όρων

Πίνακας

Φωτοτυπημένα φύλλα εργασίας

Εναλλακτικά: Διαδίκτυο, λογισμικό παρουσίασης, προβολέας, μεταφερόμενος προβολέας, ηλεκτρονικά φύλλα εργασίας, ιστολόγιο μαθήματος

Προαπαιτούμενα μαθήματος:

Ευελιξία στο ωρολόγιο πρόγραμμα.

Προγενέστερη εξοικείωση των μαθητών με την ομαδοσυνεργατική αντίληψη επικοινωνίας, μέσω της οποίας υλοποιείται η διδακτική πρόταση.

Σύντομη περιγραφή σεναρίου

1. Στοχοθεσία

Το σενάριο αυτό ακολουθεί το «Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τη Λογοτεχνία» και επιδιώκει να υπηρετήσει τους παρακάτω στόχους:

1. Γνωστικοί:

Επιδιώκεται οι μαθητές:

Να γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του σονέτου.

Να αντιληφθούν την ιδιαίτερη χρήση των μετρικών κανόνων ενός κατεξοχήν παραδοσιακού μετρικού σχήματος, του δεκατετράστιχου.

Να αναπτύξουν τεχνικές πρόσληψης και κατανόησης της παραδοσιακής ποίησης.

Να προσεγγίσουν διαχρονικά την ερωτική ποίηση, ερχόμενοι σε επαφή με δύο ερωτικά σονέτα του 16ου αιώνα.

Να έρθουν σε επαφή με πολλαπλές μεταφράσεις και να ασκηθούν στη δημιουργική γραφή.

Να διαπιστώσουν ομοιότητες και διαφορές των κειμένων, καθώς και τους πολλαπλούς τρόπους λογοτεχνικής μετάφρασης.

2. Παιδαγωγικοί:

Επιδιώκεται οι μαθητές:

Να αναπτύξουν την ομαδική συνεργασία για την προσέγγιση του ποιητικού λόγου.

Να εξοικειωθούν με τη διερευνητική – βιωματική μάθηση και να δραστηριοποιηθούν σε αυτή.

Να εξοικειωθούν με τη διερεύνηση και επιλογή πληροφοριών μέσα από το υλικό που τους προσφέρεται (ή εναλλακτικά που εντοπίζουν οι ίδιοι μέσα από πηγές, βιβλιογραφία και Διαδίκτυο).

Να καλλιεργήσουν την ικανότητα αξιολόγησης των προσφερόμενων πληροφοριών όσον αφορά τη χρησιμότητά τους.

Να καλλιεργήσουν, μέσα από τις προσωπικές τους εμπειρίες και τα βιώματά τους, ατομικές και κοινωνικές αξίες και αρχές.

Να καλλιεργήσουν τις εκφραστικές τους δεξιότητες στον προφορικό και στο γραπτό λόγο και να επικοινωνούν μεταξύ τους οικοδομώντας κώδικες επικοινωνίας, ώστε να γίνονται αντιληπτοί από τους άλλους.

Να συνεργάζονται μεταξύ τους για την επίτευξη ενός κοινού στόχου αναπτύσσοντας προσωπική και συλλογική ευθύνη ως μέλη μιας ομάδας, διαπιστώνοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της συμμετοχικής εργασίας.

Να καταστούν αποδέκτες της αισθητικής απόλαυσης των κειμένων και να το προσεγγίσουν προσωπικά.

Να κινητοποιήσουν τη δημιουργική τους φαντασία.

Εναλλακτικά, εφόσον η πρόταση υλοποιηθεί με τη χρήση ΤΠΕ, προστίθενται και οι εξής τεχνολογικοί στόχοι:

Η χρήση των προϊόντων και εργαλείων των Τ.Π.Ε., στη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση, υποστηρίζει τόσο την αυτόνομη πορεία του μαθητή προς τη γνώση, όσο και τη διερευνητική, βιωματική και συνεργατική μάθηση. Ταυτόχρονα, προάγει τον ρόλο του δασκάλου από αυτόν του απλού καθοδηγητή σε εκείνον του συντονιστή ενεργειών και του διευκολυντή για την απόκτηση γνώσης. Η προσέγγιση του κειμένου, με τη χρήση Τ.Π.Ε., αφίσταται της παραδοσιακής διδακτικής πράξης, διότι:

Παρέχει τη δυνατότητα άμεσης και εύκολης πρόσβασης σε πλήθος πληροφοριών στο Διαδίκτυο, γεγονός που λειτουργεί παρωθητικά για το μαθητή και διευκολύνει την προσέγγιση του συγκεκριμένου κειμένου.

Αξιοποιεί εμπειρίες και βιώματα του μαθητή από άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να πορευθεί στο δικό του δρόμο προς τη μάθηση, μέσα από μια ποικιλία εναλλακτικών επιλογών.

Ενισχύει τη δυνατότητα αξιοποίησης της συλλογικής εμπειρίας μέσα από συνεργατικά περιβάλλοντα.

Βελτιώνει τη δυνατότητα παραγωγής λόγου μέσα από περιβάλλοντα που επιτρέπουν τον πειραματισμό, τη δοκιμή, τον έλεγχο.

Υποστηρίζει τη δημιουργική έκφραση του μαθητή, καθώς ενσωματώνει ποικίλες μορφές έκφρασης και επικοινωνίας.

Βοηθάει το μαθητή να αντιληφθεί τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που θέτει το ηλεκτρονικό μέσο στην αναζήτηση και στον εντοπισμό δεδομένων για ένα θέμα.

Λεπτομερής παρουσίαση της πρότασης

1η ώρα

1. Αφόρμηση (10' περίπου): διανέμεται στους μαθητές φωτοτυπημένο υλικό σχετικά με την ιστορία και τα γενικά χαρακτηριστικά του σονέτου. Αξιοποιείται το Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων (ή, εναλλακτικά, το Διαδίκτυο). Ενδεικτικά:

Το σονέτο είναι ένα ποιητικό είδος που ακολουθεί μία σταθερή στιχουργική μορφή. Αποτελείται από 14 στίχους, γι' αυτό συχνά αποκαλείται και δεκατετράστιχο. Οι ρίζες του σονέτου βρίσκονται στην Ιταλία και συγκεκριμένα στη Σικελία, στην αυλή του βασιλιά Φρειδερίκου Β'. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Γ. Σπαταλά, το σονέτο «είναι το μόνο από τα σωζόμενα μετρικά σχήματα που θυμίζει κάτι από τις ιδιότητες της αρχαίας ελληνικής ποίησης, στην οποία το μετρικό είδος εδηλούσε και το είδος του περιεχομένου». Ο πρώτος ποιητής που έγραψε σονέτα είναι ο Τζιάκομο ντα Λεντίνι, που έζησε στο πρώτο μισό του 13ου αιώνα. Για την προέλευση του σονέτου υπάρχουν δύο θεωρίες: ότι προήλθε από ανάπλαση της στιχουργικής φόρμας canzone, που αποτελούνταν από τρίστιχες στροφές και ολοκληρωνόταν με μία συντομότερη, ή από την λαϊκή ποιητική φόρμα strambotto, που αποτελούνταν από μία οκτάστιχη στροφή (ottava), με την προσθήκη των δύο τρίστιχων στροφών.

Η ακμή του σονέτου στην ιταλική ποίηση ήρθε με τα σονέτα του Δάντη και του Πετράρχη. Στη Γαλλία εμφανίστηκε στις αρχές του 16ου αι., στα ποιήματα του Clement Marot (1496-1544), αλλά γνώρισε μεγάλη άνθηση από τους ποιητές της Πλειάδος. Στην Αγγλία το σονέτο παρουσιάστηκε με τα ποιήματα του Thomas Wyatt (1503-42) και λίγο αργότερα του λόρδου

Surrey, που εισηγήθηκε την ιδιαίτερη αγγλική φόρμα. Γνώρισε μεγάλη άνθηση με τα ποιήματα των Σαίξπηρ και Σπένσερ και αργότερα του Τζον Μίλτον (που ακολούθησε την ιταλική φόρμα).

Στην νεότερη λογοτεχνία, το σονέτο καλλιεργήθηκε συστηματικά από τους Άγγλους ρομαντικούς Wordsworth, Coleridge και Keats, τους Γάλλους παρνασσιστές Leconte de Lisle και Heredia και τους συμβολιστές Βερλαίν, Ρεμπώ και Μαλαρμέ και στην Γερμανία από τον Ράινερ Μαρία Ρίλκε .

Διακρίνονται δύο βασικές μορφές σονέτων: το ιταλικό και το αγγλικό. Το ιταλικό σονέτο, που είναι και το πιο καθιερωμένο, αποτελείται από δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές, ενώ το αγγλικό από τρεις τετράστιχες και ένα καταληκτικό δίστιχο.

Το αγγλικό σονέτο χρησιμοποιεί τον ιαμβικό πεντάμετρο στίχο και έχει τη μορφή τριών τετράστιχων και ενός δίστιχου και ως προς την ομοιοκαταληξία διακρίνεται σε δύο υποείδη, το σαιξπηρικό και το σπενσεριανό. Το σαιξπηρικό σονέτο πήρε το όνομα από τον Σέξπιρ, που ήταν ο σημαντικότερος ποιητής που χρησιμοποίησε αυτόν τον τύπο, ενώ το σπενσεριανό σονέτο, που ονομάστηκε από τον Έντμουντ Σπένσερ, είχε την μορφή ΑΒΑΒ ΒΓΒΓ ΓΔΓΔ ΕΕ.

Τα πρώτα ελληνικά σονέτα γράφτηκαν, υπό την επίδραση του πετράρχισμού, στην Κύπρο, και παραδίδονται στην χειρόγραφη συλλογή που είναι γνωστή ως «Κυπριακά ερωτικά ποιήματα».

2. Ανάγνωση του κειμένου (5' περίπου): από τα «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Λυκείου, σελ. 82-83:

[Πάγω...]

Κοντεύ' η ώρα κι ο καιρός, κυρά μου,
που μέλλει να μισέψω από ξαυτόν σου,
όμως αφήννω δα στον ορισμόν σου
όλον τον εμαυτόν μου, αγγέλισά μου.

Μηδέ απορείς, αν εμπορώ, θεά μου,
μισεύγοντα ν' αφήσω εμέν σ' αυτόν σου:
μισεύγω αμμ' όπου πάγω, γοιον δικός σου,
μένουσιν μετά σεν τα πνεύματά μου.

Πάγω, κι αν ένωσες ποτέ σ' εσέναν
πάθος αγάπης, βλέπε την καρδιάμ μου
πας και το σώμαν πιον δεν σε βιγλίσει.

Αν πει κανένας κι άλλην παρά σέναν
αγάπησα ποτέ, πε αχ την μεριάμ μου:
με δίχως την καρδιάν, πώς ν' αγαπήσει;

Απόδοση στη νεοελληνική:

Κοντεύει η ώρα κι ο καιρός, κυρά μου, που θα πρέπει να φύγω από κοντά σου, όμως, άγγελε μου, αφήννω εδώ στους ορισμούς σου όλο τον εαυτό μου.

Και μην απορείς, θεά μου, πώς θα μπορέσω φεύγοντας ν' αφήσω τον εαυτό μου σ' εσένα· φεύγω, αλλά όπου κι αν πάω, σαν δικός σου [που είμαι], μένουν μαζί σου οι σκέψεις μου.

Φεύγω, κι αν κάποτε ένιωσες μέσα σου πάθος αγάπης, φύλαγε την καρδιά μου, γιατί ίσως το σώμα μου δε θα μπορέσει να σε αντικρίσει πια.

Κι αν κάποιος σου πει πως αγάπησα ποτέ κάποιαν άλλη, εκτός από σένα, πες του από μέρους μου: χωρίς την καρδιά του, πώς ήταν δυνατό ν' αγαπήσει;

3. Χωρισμός των μαθητών σε 6 ομάδες των 4 μαθητών/τριών και διανομή/επεξεργασία των αντίστοιχων φύλλων εργασίας (15' περίπου): Στο στάδιο αυτό είναι σημαντικό να δοθούν εξηγήσεις προς τους μαθητές, ιδιαίτερα των σημείων εκείνων της διδασκαλίας που είναι απαραίτητα προκειμένου να κατανοήσουν το σκοπό και τους στόχους της και να συμβάλουν στη διαμόρφωση ενός «συμβολαίου», που θα τηρηθεί από το διδάσκοντα και τους μαθητές στη διάρκεια της. Στο μέρος αυτό εξηγείται η διαδικασία, οι ρόλοι που θα κληθούν να αναλάβουν και το πόσο σημαντική είναι η δική τους συμμετοχή στη βελτίωση της διδασκαλίας του μαθήματος.

Επίσης, όσον αφορά τη δημιουργία κινήτρων και ευνοϊκών μαθησιακών συνθηκών, ο βαθμός ανταπόκρισης των μαθητών στις λειτουργίες που πρόκειται να αναλάβουν, καθώς και η κινητοποίηση τους και η δημιουργία συνεργατικού περιβάλλοντος, ενισχύονται σε κάποιο βαθμό και από τις περιστάσεις που η ιδέα της πρότασης δημιουργεί. Μπορούμε, λοιπόν, να εντάξουμε τη συγκεκριμένη διδασκαλία σε ένα γενικότερο project. Η δημοσίευση όσων παραχθούν στην ιστοσελίδα του σχολείου ή στην σχολική ή τοπική εφημερίδα ή η ανάρτησή τους σε ένα blog, λειτουργεί παρωθητικά στη μαθησιακή διαδικασία, αλλά και εξυπηρετεί συγκεκριμένους στόχους της διδασκαλίας, όπως, για παράδειγμα, την παραγωγή λόγου, ενταγμένου σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Τα φύλλα εργασίας για κάθε ομάδα θα περιλαμβάνουν τα εξής θέματα:

1. Να καταγράψετε όλα τα διαλεκτικά στοιχεία του ποιήματος.
2. Να παραβάλετε κάθε στροφή του ποιήματος με την απόδοσή της στην κοινή νεοελληνική επισημαίνοντας τις αντιστοιχίες των λέξεων ή των φράσεων.
3. Ποιες είναι οι διαβεβαιώσεις που δίνει ο ποιητής στην αγαπημένη του;
4. Ο τελευταίος στίχος προκύπτει με έναν χαριτωμένο συλλογιστικό τρόπο. Μπορείτε να τον διαπιστώσετε;
5. Το ποίημα έχει τη μορφή του σονέτου· να επισημάνετε τα μορφολογικά του γνωρίσματα.
6. Τα γνωρίσματα του σονέτου τα συναντούμε για πρώτη φορά στη νεοελληνική ποίηση στο συγκεκριμένο ποίημα (το είδος του στίχου, την ομοιοκαταληξία, τη μορφή του σονέτου). Σε ποια συμπεράσματα οδηγούμαστε απ' αυτή τη διαπίστωση ως προς την προέλευσή τους;
4. Παρουσίαση των φύλλων εργασίας κάθε ομάδας στο σύνολο της τάξης (15' περίπου).

2η ώρα

1. Αφόρμηση (15'): Συνδιδασκαλία με τον/τη συνάδελφο των Αγγλικών. Θα διανεμηθεί φωτοτυπημένο το σονέτο αρ. 18 του William Shakespeare:

" Sonet 18"

Shall I compare thee to a summer's day?

Thou art more lovely and more temperate:
Rough winds do shake the darling buds of May,
And summer's lease hath all too short a date:

Sometime too hot the eye of heaven shines,
And often is his gold complexion dimm'd;
And every fair from fair sometime declines,
By chance or nature's changing course untrimm'd;

But thy eternal summer shall not fade
Nor lose possession of that fair thou owest;
Nor shall Death brag thou wander'st in his shade,
When in eternal lines to time thou growest:

So long as men can breathe or eyes can see,
So long lives this and this gives life to thee.

και θα ακουστεί ηχογραφημένη η μελοποίηση του σονέτου από τον κιθαρίστα των Pink Floyd, David Gilmour (2001).

2. Γλωσσική εξομάλυνση του σονέτου και απόδοση νοήματος (30' περίπου). Ενδεικτικά:

Το "Σονέτο 18" είναι ένα από τα πλέον γνωστά και αγαπημένα μεταξύ των 154 σονέτων του ποιητή και θεωρείται από πολλούς ως το απόλυτο ερωτικό ποίημα της αγγλικής γλώσσας.

Στις δυο πρώτες στροφές (την οχτάβα) το ποιητικό υποκείμενο (το οποίο είναι ποιητής) προτίθεται να υμνήσει την ομορφιά της αγαπημένης του, χρησιμοποιώντας μια αναλογία. Όμως αναρωτιέται, απευθυνόμενος σε β' πρόσωπο στην αγαπημένη του, πώς είναι δυνατόν η αναλογία της να οδηγήσει σε σύγκριση, καθώς εκείνη, η αγαπημένη του, υπερέχει όλων και τα ξεπερνά όλα. Η ερώτηση, λοιπόν, είναι ρητορική. Γιατί δεν είναι δυνατό να την συγκρίνει ούτε καν με μια λαμπρή καλοκαιρινή μέρα. Κι αυτό γιατί ακόμα και η μέρα αυτή, η τελειότερη των ημερών, υπολείπεται αισθητά σε απαλότητα και χάρη από εκείνη. Και προσθέτει, επίσης -υπονοώντας εν αντιθέσει με την δική της ομορφιά και τελειότητα- ότι η ομορφιά των μαγιάτικων τριαντάφυλλων είναι υπό αίρεση, καθώς οι άγριοι βοριάδες μπορούν να την καταστρέψουν, κι επιπλέον, ακόμα κι αν δεν το κάνουν, τα καλοκαίρια κάποτε τελειώνουν εκ των πραγμάτων. Και αυτό μπορεί να ειπωθεί και συμβολικά. Η ομορφιά και η κομψότητα, όπου υπάρχουν στην ζωή των ανθρώπων, είναι εύθραυστες και η ακμή τους δεν κρατάει για πολύ, όπως άλλωστε και η ζωή η ίδια. Φαίνεται, όμως, πως αυτό δεν ισχύει για την ομορφιά της αγαπημένης του.

Στη δεύτερη στροφή, η ομορφιά της κοπέλας εξιδανικεύεται χωρίς καν να αναφέρεται, υπαινικτικά. Η ομορφιά της αγαπημένης του δεν συγκρίνεται με τις θερμές ημέρες που ο ήλιος είναι υπερβολικά εκτυφλωτικός· πράγμα που υποδηλώνει ότι η λάμψη και η ομορφιά

της ξεπερνούν το απλό ερωτικό πάθος και μετουσιώνονται σε κάτι υπέρτερο και διαρκέστερο, πέρα από τα όρια της πραγματικότητας, το οποίο εξυψώνεται στο άυλο και το πνευματικό. Γιατί δεν αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της φθοράς του πάθους, φθορά όμοια με τη εκείνη της ομορφιάς, που βρίσκεται έκθετη στους ποικίλους κινδύνους, οι οποίοι προκύπτουν από τη νομοτέλεια της φύσης και τις ιδιοτροπίες της τύχης.

Στον συνδεδεμένο ένατο στίχο η αγαπημένη του ποιητικού υποκειμένου με την ομορφιά της, μη μπορώντας να συγκριθεί ούτε καν με μια καλοκαιρινή μέρα, μεταμορφώνεται, ρητά και ξεκάθαρα πια και όχι υπαινικτικά, η ίδια σε καλοκαιρινή μέρα και μάλιστα αιώνια, καθώς ούτε η σκιά του θανάτου δεν την απειλεί. Η υπερβολή φαντάζει απροσδόκητη, καθώς όλοι ξέρουμε ότι η ομορφιά φθίνει από τα γηρατεία· άλλωστε, και ο θάνατος είναι αναπόφευκτος... Η απάντηση έρχεται στον τέταρτο στίχο της τρίτης στροφής. Οι στίχοι του ποιητικού υποκειμένου, οι οποίοι περιγράφουν την ομορφιά της, είναι εκείνοι που αιώνια θα την διατηρήσουν. Έτσι, ξαφνικά αλλάζει το θέμα του ποιήματος και από εξύμνηση μόνο της ομορφιάς της αγαπημένης του γίνεται, παράλληλα, και διατράνωση από τον ποιητή της αξίας του έργου του, γίνεται δηλαδή ένα αυτοαναφορικό ποίημα, ένα ποίημα για την ποίηση.

Η αντίληψη αυτή αναλύεται και κορυφώνεται στο τελευταίο δίστιχο, εκεί που στα σονέτα τίθεται η βασική ιδέα, η κύρια. Εκφράζεται από τον ποιητή η βεβαιότητα (η οποία απορρέει από την αξία του ποιητικού του έργου για την οποία δεν έχει αμφιβολία) ότι όσο θα υπάρχουν άνθρωποι, οι στίχοι του θα μείνουν αθάνατοι κι έτσι, έμμεσα, αθάνατη θα μείνει και η ομορφιά της αγαπημένης του στην οποία αναφέρονται αυτοί. Παράλληλα όμως, η ομορφιά της ήταν εκείνη που τους προκάλεσε. Βλέπουμε έτσι πώς από την αγάπη (η ομορφιά είναι θεραπευτική της επιθυμίας, η οποία σε μια πλήρη μορφή γίνεται αγάπη) γεννιέται η ποίηση και πώς η ποίηση κάνει αθάνατη την αγάπη. Γιατί το κίνητρο του ποιητή για να γράψει τους στίχους του ήταν αυτό ακριβώς. Να αποτυπώσει αυτή την τέλεια ομορφιά όπως εμφανίζεται στην κορυφαία της - κι εκ των πραγμάτων φευγαλέα- στιγμή, ώστε να διατηρηθεί για πάντα.

Τέλος, είναι χαρακτηριστικό ότι λέξεις δηλωτικές του γένους απουσιάζουν προσεκτικά και τα συμφραζόμενα δεν αποκαλύπτουν το παραμικρό όσον αφορά το φύλο του προσώπου που δέχεται την έκφραση των συναισθημάτων του ποιητικού υποκειμένου.

3η ώρα

1. Αφόρμηση (5' περίπου): θα διανεμηθούν στους/στις μαθητές/τριες οι μεταφράσεις του σονέτου αρ. 18 με τη μορφή συγκριτικού πίνακα:

(Μετάφραση Β. Ρώτας και Β. Δαμιανάκου, 1976)

Να σε συγκρίνω με μια ημέρα θερινή,
είσαι πιο ωραία γλυκός και πιο σεμνά ζωηρός.
Τα αβρά του Μάη μπουμπούκια καίει μια ριπή
κι έχει μικρή διορία ο πάγκαλος καιρός.

Πότε το ουράνιο μάτι υπέρμετρα φλογίζει,
πότε η χρυσή του η όψη θολοθαμπωμένη,
πότε το κάθε ωραίο από τ' ωραίο ξεφτίζει,

τυχαία είτε πορεία της φύσης το μακραίνει.

Μα το έαρ σου το αιώνιο δε θα ξεθωριάσει,
ούτε θα χάσει από τ' ωραίο το δικό σου,
ο Χάρος δε θα καυχηθεί πως σ' έχει πιάσει
αν με ρυθμούς αιώνιους περπατά ο καιρός σου.

Στήθια όσο θ' αναπνέουν και μάτια θα θωρούνε,
ετούτοι θα σου δίνουν ζωή γιατί θα ζούνε.

(Μετάφραση Σ. Αλεξίου, 1992)

Να σε συγκρίνω με μια μέρα θερινή;
εσυ υπερέχεις σε απαλότητα και χάρη·
λυγίζει αέρας τα τριαντάφυλλα του Μάη
και δεν κρατάν τα καλοκαίρια μας πολύ.

Άλλοτε καίει πολύ των ουρανών η φλόγα,
θαμπώνεται άλλοτε η ολόχρυση του όψη·
τ' όμορφο κάποτε χάνει την ομορφιά του
απ' την πορεία της φύσης είτε απο την τύχη.

Μα το δικό σου αιώνιο θέρος δεν θα σβήσει,
της ομορφιάς την κατοχή δε θα την χάσεις,
κι ο Χάρος δεν θα καυχηθεί πως μπήκες στη σκιά σου·
θα λάμπεις πάντα εσύ μέσα σ' αιώνιους στίχους!

Όσο θα βλέπουν μάτια κι άνθρωποι αναπνέουν,
οι στίχοι αυτοί θα ζουν κι εσύ θα ζεις μαζί τους.

(Μετάφραση Δ. Καψάλη, 1998)

Πώς να σε πω — καλοκαιριάτικο πρωί;
Έχεις πιο εύκρατη μορφή, πιο ερασμία·
γνωρίζω ανέμους που κι ο Μάης φυλλορροεί,
τα καλοκαίρια έχουν πάντα προθεσμία.

Κάποτε καίει ο επουράνιος οφθαλμός
και της χροιάς του ο χρυσός συχνά θαμπώνει,
κάποιος μοιραίος του καιρού αναπαλμός
την ομορφιά της ομορφιάς απογυμνώνει.

Μα εσύ αιώνιο θα έχεις καλοκαίρι
κι η ομορφιά σου δεν θ' απαλλοτριωθεί,
δεν θα επαίρεται ο Άδης πως σε ξέρει

καθώς θα γράφεσαι στου χρόνου την πληθύ.

Όσο ζουν άνθρωποι και βλέπουν θα γυρίζουν
σ' αυτούς τους στίχους και ζωή θα σου χαρίζουν.

(Μετάφραση Π. Πάκος, 2007)

Να πω πως μοιάζεις με καλοκαιριά;
Μα 'σύ 'σαι πιο γλυκιά και μετρημένη.
Τ' άνθια του Μάη οι ανέμοι σα θεριά
δέρνουν. Το θέρος γρήγορα πεθαίνει.

Βάνει φωτιές ο ήλιος το πρωινό
και άλλοτε η χρυσή του ειδή χλωμιάζει
-κάποτ' η τύχη αστόλιστο, φτηνό
κάνει να δείχνει αυτό που όμορφο μοιάζει.

Μα εντός σου ο ήλιος μέρα-νύχτα καίει
κι ούτ' ίχνος η ομορφιά σου δεν ξεφτίζει,
κι ο θάνατος δε θα 'χει να το λέει
στα σκότη του πως ζεις και πως σ' ορίζει.

Όσον ο κόσμος βλέπει κι ανασαίνει
θα ζει το ποίημα αυτό, να σ' ανασταίνει.

2. Χωρισμός των μαθητών σε 6 ομάδες των 4 μαθητών/τριών και διανομή/επεξεργασία των αντίστοιχων φύλλων εργασίας (20' περίπου):

Τα φύλλα εργασίας για κάθε ομάδα θα περιλαμβάνουν τα εξής θέματα:

1. Συγκρίνοντας τις τέσσερις μεταφράσεις που σας δόθηκαν, να σχολιάσετε την απόδοση του γραμματικού – φυσικού γένους σχετικά με τον/την αποδέκτη των συναισθημάτων που εκφράζει το ποιητικό υποκείμενο. Με ποια επιλογή συμφωνείτε περισσότερο και γιατί; (100-120 λέξεις)
2. Συγκρίνοντας τις τέσσερις μεταφράσεις που σας δόθηκαν, ποια πιστεύετε ότι υπηρετεί με περισσότερη συνέπεια τους μετρικούς κανόνες του σονέτου και γιατί; (100-120 λέξεις)
3. Συγκρίνοντας τις τέσσερις μεταφράσεις που σας δόθηκαν, ποια πιστεύετε ότι αποδίδει καλύτερα τον ερωτισμό του πρωτότυπου ποιήματος και γιατί; (100-120 λέξεις)
4. Ποια από τις τέσσερις μεταφράσεις πιστεύετε ότι αποδίδει καλύτερα τις εικόνες του πρωτότυπου ποιήματος και γιατί; (100-120 λέξεις)
5. Ποια από τις τέσσερις μεταφράσεις θα επιλέγατε να μελοποιήσετε και γιατί; (100-120 λέξεις)
6. Συγκρίνοντας τις τέσσερις μεταφράσεις που σας δόθηκαν, σας άρεσε λιγότερο και γιατί; (100-120 λέξεις).

3. Παρουσίαση των φύλλων εργασίας κάθε ομάδας στο σύνολο της τάξης (20' περίπου).

4. Δραστηριότητες για το σπίτι.

Να επιλέξετε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:

1. Ακολουθώντας τους μετρικούς και μορφικούς κανόνες του σονέτου, να γράψετε ένα δικό σας σονέτο.

2. Αφού ξαναδιαβάσετε τη νεοελληνική απόδοση του κυπριακού σονέτου [Πάγω...] να το αναπλάσετε ποιητικά στη νεοελληνική ακολουθώντας τους μορφικούς και μετρικούς κανόνες του σονέτου.

3. Να καταγράψετε μία δική σας μετάφραση του σονέτου αρ. 18.

4. Να μελοποιήσετε μία από τις μεταφράσεις του σονέτου αρ.18 που σας δόθηκαν (ή μία δική σας μετάφραση).

5. Να δημιουργήσετε στο Windows Movie Maker ένα βίντεο με εικόνες που να ταιριάζουν σε κάποια από τις μεταφράσεις του σονέτου αρ. 18 που σας δόθηκαν (για μουσικό «χαλί» μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τη μελοποίηση του David Gilmour).

6. Να μεταγράψετε το κυπριακό σονέτο [Πάγω] ή το σονέτο αρ. 18 σε ημερολογιακή σελίδα (100-120 λέξεις) ή σε ερωτική επιστολή (100-120 λέξεις).

7. Υποθέτοντας ότι το σονέτο αρ. 18 απευθύνεται σε σας, να απαντήσετε στο ποιητικό υποκείμενο γράφοντας ένα αντίστοιχο σονέτο ή μια ερωτική επιστολή.

4η ώρα

1. Παρουσίαση εργασιών στην τάξη (30' περίπου)

2. Αξιολόγηση της διδακτικής πρότασης και τελικά συμπεράσματα (15' περίπου).

Συμπεράσματα –Προτάσεις

Η διδακτική πρόταση μπορεί να επεκταθεί σε διαθεματική συνθετική εργασία και να πάρει τη μορφή project. Σε αυτήν την περίπτωση θα μπορούσαν να συνεργαστούν οι καθηγητές της Μουσικής, των Καλλιτεχνικών, της Κοινωνιολογίας, των Γαλλικών, των Γερμανικών. Η πρόταση μπορεί, επίσης, με μικρές τροποποιήσεις να εφαρμοστεί σε όλες τις τάξεις του Λυκείου.

Αναφορές

Bakhtine, M. (2000). *Ζητήματα της ποιητικής του Ντοστογιέφσκυ*. Επιμ. Β. Χατζηβασιλείου, μτφρ. Α. Ιωαννίδου. Αθήνα: Πόλις.

Comragnon, A. (2003). *Ο δαίμων της θεωρίας, λογοτεχνία και κοινή λογική*, μτφρ. Απ. Λαμπρόπουλος, επιμ. Άννα Τζούμα. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Cope & Kalantzis (2001). *Multiliteracies: literacy learning and the design of social futures*. London: Routledge.

Culler, J. (1992). *Structuralist Poetics*. London: Routledge.

Eco, U. (1993). *Τα όρια της ερμηνείας*, μτφρ. Μ. Κονδύλης. Αθήνα: Γνώση.

Frye, N. (1996). *Η ανατομία της κριτικής*. Εισαγωγή: Ζ.Ι. Σιαφλέκης, πρόλογος-μτφρ-επιμ.: Μ. Γεωργουλέας. Αθήνα: Gutenberg.

- Iser, W. (1976). *L'acte de lecture. Théorie de l'effet esthétique*. Hayen: Mardaga.
- Iser, W. (1991). «Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία», μτφρ. Σ. Ροζάνης, *Λόγου χάριν* 2, 3-24.
- Jauss, H.R. (1995). *Η θεωρία της πρόσληψης*, μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος. Αθήνα: Εστία.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. London: Stanleys G.